

notes per
a una quasi
autobiografia
de Josep Pla

He nascut a Palafrugell (Empordà Petit), el 8 de març de 1897 —va escriure a **El Quadern gris**, llibre iniciat als 21 anys i no donat a conèixer fins al 1966—. **La totalitat de la meva sang és empordanesa. El meu paisatge bàsic està comprès entre Puig Son Ric, de Begur, a llevant; les muntanyes de Fitor, a ponent; les illes Formigues a migdia i el Montgrí a tramuntana. Sempre m'ha semblat que aquest país és molt vell i que per sobre hi ha tota classe de gent, gent errant i diversa.** I a **Notes del capvesprol** explica els seus primers anys així:

...he tingut la sort de tenir molt bona fusta. Els meus pares es casaren joves, sans i bons. Jo he nascut d'aquesta manera i en dono les gràcies amb el més gran efecte. De petit vaig tenir les malalties habituals —el xarampió, etc.—, que no tingueren gens d'importància. Vaig tenir la sort de tenir una excel·lent instrucció primària, gràcies als Germans Maristes expulsats de França, que crearen un col·legi i que foren uns disciplinats i magnífics mestres. Els conservo un absolut agraïment. A set o vuit anys sabia el castellà i el francès més aviat bé. De la llengua familiar, ni tan sols se n'ocuparen: ho deixaren per als pares, que, naturalment, no en sabien ni un borrall, res.

Fill d'una família de petits propietaris rurals va nèixer al carrer del Progrés, un carrer molt trist i llarg, dret com un ciri, que va del carrer de la Caritat a la via del tren de Palamós, fins que als set anys la família es trasllada a la casa de carrer del Sol. A l'escola dels Maristes del barri de la Rajola, a Palafrugell, hi va començar a anar als tres o quatre anys. D'aquell temps l'escriptor ha escrit:

Vaig tenir la sort de tenir una mare que era més aviat autoritària, però que cuinava o feia cuinar admirablement bé. Llavors vaig aprendre de menjar i de beure, cosa que considero excel·lent, perquè aquest enorme detall és una de les portes de la vida —en aquella època almenys. La persona que no sap menjar ni beure és un pur i simple esclau. La persona que en sap és una persona civilitzada i correcta, o sigui un individualista. Si m'haguessin dit llavors que al cap d'uns decennis haviem de menjar com ho fem ara, no ho hauria cregut. El 1908, es vivia molt bé, s'entén, a Palafrugell, on es menjava amb la màxima simplicitat i amb la més grans qualitat una cuina perfecta.

De l'escola primària que vaig freqüentar, em penso que ja n'he parlat. Era molt bona. Era una escola religiosa, però sense rigorismes. Per mí ha estat molt agradable

de néixer en un país en el qual semblava exclosa qualsevol situació de fanatisme. El fanatisme produeix monstres, i els monstres són terribles, fatídics. Fou molt més tard que es produïren. De l'escola del poble, en la qual vaig estudiar el primer any de batxillerat, vaig passar a examinar-me a Figueres, on em vaig trobar, fins on arribà la meua escassa comprensió, amb un ambient republicà federal, sobretot a l'Institut. Aquest ambient era, en definitiva, científicista i anticlerical, no gens social, que és el que fou sempre des d'Espartero, Prim, Climent i els progressistes empordanesos, que després el convertiren en republicà federal. Així, en tot cas, m'ho digué el meu pare, que coneixia alguns professors de l'establiment, sobretot els de les assignatures científiques. Tots ells tenien l'obsessió de l'agricultura científica o científicoide, però, de pagesos, no n'havien fet ni en feren mai.

El batxillerat l'estudiarà al col·legi dels germans maristes de Girona, on ingressa el 1907. Aquesta etapa li fornirà material per a una de les seves obres, **Girona, un llibre de records**, que segons J. M. Castellet conté algunes de les millors pàgines de descripció d'una adolescència que mai s'hagin escrit. Aquesta etapa adolescent —i de la primera joventut— consta ara en el tercer volum de la seva O.C. intitulat **Primera volada** —que aplega precisament els llibres «Girona», «Barcelona» i «Madrid»—, continuació d'altres escrits juvenils aplegats en el volum segon que porta per títol **Aigua de Mar**.

Ell mateix explica així aquells anys a **Notes del capvesprol** (O.C., 35; 1979):

En el segon curs de batxillerat vaig entrar d'alumne intern als Maristes de Girona, alumnat que anava lligat amb l'Institut de la ciutat. Pujàvem i baixàvem entre el Col·legi i l'Institut pels carrers més monumentals de la capital. Al col·legi, hi vaig començar d'aprendre a menjar malament i a dormir en comunitat, cosa que sempre em desagradà al màxim.

L'Institut fou el primer contacte que vaig tenir amb un establiment de l'Estat. Instal·lat en un antic convent enorme, complicat, indescriptible, disposava d'uns quants professors pèssims molt vells, indiferents i ineptes, i d'un grup de professors més joves, de primera qualitat. Jo he estat deixinble del senyor Cazorro, del senyor Ballester (història), del senyor Estalella (ciències físiques i químiques), del senyor López (matemàtiques) i de pocs més. Aquests senyors eren intel·ligibles i sabien el que es deien. Els altres...

El col·legi de Maristes, que a Girona anomenaven els Pitongos —que sospito que

és una paraula castellana, el significat de la qual ignoro—, era més religiós que el de Palafrugell i més disciplinat. Això em produí alguns moments d'arrauxament, no pas real sinó verbal. Ja n'hi havia prou per a discrepar i per a rebre les reconvençions del director general. Hi havia excel·lents professors (sobretot els francesos), que eren d'una gran seriositat. Els alumnes eren abundants: la majoria dels dels pobles no pensaven més que a tornar a casa, s'enyoraven, excepte uns quants que cada dia progressaven i havien iniciat una carrera que era inevitable. Els alumnes de Girona no pensaven més que en les noies que coneixien i que de vegades veien des del pati, sobre els terrats de les cases immediates. També tenien l'obsessió dels prostíbuls de la ciutat i de les cases de tracte. La primera vegada que vaig veure un bordell (a Girona) primer vaig quedar astorat i després em féu un fàstic horripilant(...).

En el tercer o quart curs de batxillerat, em vaig començar de preguntar si el camí que havia emprès, que era el d'estudiar, era el millor per a la meua complexió i el meu temperament. Fins a la data —posem setze anys— la meua vida havia estat dominada per una inconsciència molt acusada. El plantejament d'aquesta qüestió em sorprengué extremament. És evident que, si la meua família hagués decidit que jo havia de fer de pagès, hauria emprès aquest camí sense dubtar. Tenia dues bones condicions per a fer-ne: bona salut i paciència. Sense tenir-ne, l'ofici és desgraciat. Em digueren que havia d'estudiar i vaig estudiar. Però jo em demanava: estudiar què? En realitat, no sabia per on començar. Afegiré de seguida que arribar a tenir el batxillerat em costà ben poc esforç. Vaig tenir, sempre, bones notes. Però això és secundari. L'important és que l'esforç, el treball, fou insignificant. En tot cas vaig anar tirant. En aquells anys no es resol mai res: tot s'ajorna.

Fou un home d'embruixament precoç a l'hora de gargotejar papers. Col·laborà de molt jove a les revistes comarcals: **Revista de Gerona**, **Baix Empordà**, **Cenacle de Manresa**, etc. No sempre les seves col·laboracions són ben acceptades. Data a l'onze de desembre del 1918 aquest comentari:

L'"Avi Munné", un setmanari de Sant Feliu de Guixols, em dedica, gairebé a cada número, agres crítiques. Troba que els meus articles del "Baix Empordà" —que escric simplement per emplenar el paper—, són pedants i enrevessats. Són això —afegeixo— i moltes altres coses més...

quasi autobiografia

Entre aquestes dues fotografies, hi ha tota una vida. De la primera, quan Josep Pla tenia quatre anys —i ja s'assembla als caràcters físics més definits—, fins a l'altra, d'un patetisme que estreny el cor, pocs dies abans de morir, potser la darrera que li varen fer, fora de la clínica.

De fet em va dir una vegada:

De molt jove vaig redactar nombrosos escrits d'exercitació literària, mai publicats.

I en demanar-li quina era la millor qualitat d'aquell excel·lent col·legi de religiosos expulsats de França, va fer:

Utilitzaven manuals clars, magnífics.

Acabat el batxillerat a Girona, el 1913 es trasllada a Barcelona, a la Facultat de Dret, iniciats i bandejats els estudis de medicina. Ell ho relata així:

El batxillerat també s'acabà. Era de sis anys —pla Romanones— i el vaig fer en cinc. Vaig arribar a Barcelona l'any 1913, per estudiar a la Universitat. No havent pogut fer de pagès, com jo vagament aspirava, prevalgueren les instàncies de la família, i, posat a triar, vaig dir que em semblava que podria ser metge. Ho vaig dir per la creixent curiositat de què disposava i perquè llavors era ja tan realista i materialista com ara —potser més que ara. Per a

arribar a l'Hospital Clínic, s'havia de passar per un curs anomenat d'ampliació de ciències. En aquest curs, hi havia una enorme quantitat d'estudiants matriculats —més de tres-cents. El curs fou una explosió de galimaties, de soroll i de xivarri indescriptible. L'anarquia total. Però, havent aprovat, vaig iniciar el primer curs de medicina; ara: a l'hospital em vaig trobar amb un obstacle que no vaig poder encamellar: la sala de dissecció. Fou una repugnància física, literalment estomacal, que em feia mal. I, així, se'm produí un fenomen estranyíssim: vaig passar de la Facultat de Medicina a la Facultat de Dret amb una increïble facilitat. La de Dret tenia molts menys alumnes, era més silenciosa, l'energumenisme era escàs. Tot això era insignificant, però per mi comptava. Ara, la facilitat amb què vaig fer el canvi, no l'he sabuda explicar mai, si no és per la quantitat d'inconsciència que el meu cos arrossegava.

La Facultat de Dret era, realment, molt diferent: poca gent, més cauta, menys xi-

varri, més amable. Hi havia alguns —no gaires— professors excel·lents; altres, mediocres; altres, encara, que a penes en feien.

Si ara digués que aquesta carrera m'agradà en algun moment, diria una mentida. Es gairebé segur que no m'agradà, perquè ningú no em sabé explicar el que era una carrera tan important, ni el que són la justícia i la legalitat, sempre suposant que la justícia no sigui una abstracció i la legalitat un empirisme. En tot cas, mentre divagava per la Facultat de Dret, vaig entrar en quintes i em quintaren a Palafrugell. En aquest país, sempre hi ha hagut una animositat larvada o pública contra l'obligació d'anar a fer de soldat, contra el servei militar obligatori, obligació que no havia existit mai a Europa abans de la Revolució francesa. Vaig aprendre a fer de soldat en una acadèmia de Barcelona, de marcar el pas, etc., al passeig de Colom, davant la Duana. En aquell moment, el servei militar a Espanya era encara molt matisat. Hi havia els soldats de quota, i jo era soldat de quota. Resultà, a més a més, que, en quintar-me, vaig treure un número molt alt i vaig ser excident de *cuipo*. Total, que tot el meu servei militar consistí en vint-i-un dies de servei a la caserna de Sant Domènec de Girona, on hi havia de guarnició el regiment d'Àsia número 55. Durant aquells dies, ni tan sols vaig dormir ni menjar a la caserna. Em permeteren de viure en qualsevol lloc de Girona, i vaig escollir una pensió que hi havia a la plaça de l'Oli, literalment ocupada per soldats de Palafrugell, que eren amics meus. La pensió era un cafarnaüm babèlic, però, com que es tractava de tan pocs dies, es pogué resistir. No sé pas si com a soldat ho vaig fer bé. En els exercicis que férem a les Pedreres, com que tenia molt bona salut, me'n vaig probablement sortir. Recordo perfectament que en el moment dels exercicis del màuser, no vaig fer ni una sola diana, ni una sola per medicina. La meua incapacitat per a tirar fou total, decisiva. Durant aquells dies de regiment, vaig parlar amb molts xicots que feien el servei llarg —llavors, aquest servei durava tres anys. Vaig tenir una sorpresa: molts d'aquells soldats estaven contents; n'hi havia de moltes províncies, de les més llunyanes. Em solien dir que estaven contents de no viure a casa seva i que el servei militar els havia permès de veure món i anar d'una banda a l'altra. Era molt difícil que els soldats catalans diguessin el mateix. El servei militar, en aquest país, feia molta basarda, i fou aquest sentiment el que portà el meu amic Alexandre Plana a venir

a Girona i distreure'm, perquè es pensava que jo patia. En realitat, no patia gens. (...).

Pla ha contat aquests fets amb pèls i senyals al seu dietari **El Quadern gris**, començat el 8 de març de 1918, a Palafrugell, a causa de que la Universitat es clausurà per una epidèmia de grip. Precisament en el dia del seu vint-i-unè aniversari. Data l'acabament del servei militar l'agost del 19. Però seguim-lo:

Sigui com sigui, vaig acabar la carrera d'advocat, sense pena ni glòria, i una vegada aprovades totes les assignatures es presentà el problema de pagar el títol. Ara bé: jo estava tan segur que no em dedicaria a aquesta carrera ni utilitzaria mai el títol, que vaig dir a la família que no es precipitessin, suggestió que fou agraiada, perquè en aquell moment la nostra situació crematística no era pas gaire brillant. Vaig començar de seguida una altra feina: el periodisme (...). Si l'aprovació de les assignatures de Dret em produí algun contratemps normal, però cap esforç excessiu, en la nova feina, em passà el mateix. Els meus amics de la penya de l'Ateneu em feren entrar en el periodisme. El senyor Miró i Folguera, redactor en cap de "Las Noticias", em dedicà de seguida a la secció de successos, cosa molt complicada, perquè era l'època que la gent de Barcelona —i de fora de Barcelona— es matava pels carrers.

Pla està parlant de l'any 18 o del 19. Un any abans, però, sembla que consta com a obra seva **Las alimañas** (Madrid, 1917). A Barcelona, de fet, disposà de molt de temps i de pocs diners i s'ajudà a costejar-se les pròpies despeses donant classes particulars i fent d'oficial de secretaria de la Societat Esportiva Pompeia. L'entrada com a soci de l'Ateneu Barcelonès del carrer Canuda serà per a ell, un fet decisiu. Allí, no sols hi trobà una biblioteca important i un lloc confortable on poder treballar, sinó, sobretot, els membres de la tertúlia del doctor Joaquim Borralleras, de la qual formà part a partir dels darrers cursos de la carrera, pràcticament a partir del març de 1919, i on pogué conèixer els intel·lectuals que aplegava, homes, entre d'altres, com Eugeni d'Ors, Josep Maria de Sagarra, Pere Rahola, etc., veritables exponents de la dinàmica cultural de l'època. Comença aquí la formació del jove escriptor. Ara sabem que Montaigne, Montesquieu, Voltaire, Stendhal i Proust han estat els seus models francesos —cultura de la qual, en bona part, és deutor—, autodidacta i desordenat quant a lectures, com tants d'altres escriptors. Després vindrien Leopardi, Spinoza, Borrow... Pel que fa als seus plantejaments de la literatura catalana, en canvi, val a dir que els estableix sincrònicament a partir de la pròpia generació mi-

rant enrera, mancat de prospectiva. Preua la tasca de Verdaguer, tot i no «passar-ne» l'**Atlàntida**, dels Renaixentistes, i dels homes del Naturalisme i Modernisme, sobretot Ruyra i Maragall, però apar incapaç d'apreciar els valors de les generacions de postguerra i, sobretot, menyspreà contínuament i olímpicament els joves poetes i narradors amb l'excusa que les preteses filigranes del seu llenguatge els distancien de la gent. J. M. Castellet ha respost a una pregunta interessant sobre aquells anys 18 i 19 i «¿Què llegia Josep Pla a l'Ateneu?» i Joan Fuster, en el magnífic pròleg a la seva obra completa, ara reproduït a **Contra el noucentisme** (1977), parla de l'ascendent noucentista de Pla, que cal estudiar encara que ell asseguri que

mai no he estat noucentista. La meua generació, posterior al Noucentisme, tractà de fer compatible l'ampla llibertat russinyolesca, generalment excessiva, amb l'estretor gòtica i provençalista, encara que molt elegant, dels noucentistes.

La seva postura davant del noucentisme, ha estat molt debatuda. Al meu entendre, on realment defineix la seva actitud davant de l'esmentat moviment és en uns papers escrits el 1973, **Fragments d'una autobiografia**, publicats a **Els Marges** 5 (1975), pp. 67-85. Hi podem llegir:

Considero (...) imperdonable la tendència del noucentisme a separar-se (de la gent), a tornar-se enrarí, clos, asfixiant, a caure de les mans. L'estat de la nostra literatura no ho permet: és un error total. Ara: el noucentisme és molt més que un moviment literari i en aquest aspecte, molt vast, no crec que fes cap mal. Al contrari. En aquells anys es feren moltes coses que, passí el que passí, quedaran (p. 73).

Poc després d'estrenar-se com a periodista a **Las Noticias** —uns quants mesos abans havia col·laborat a «L'Instant», passa a **La Publicidad**.

A **El Quadern gris** data l'entrada a **Las Noticias** el 15 de juliol i comenta: Estranya aventura. El Periodisme. Després de la darrera conversa amb el meu pare, era l'única solució que hi cabia. El 16 de juliol, segons el dietari, ja és a **La Publicidad**. Ell ho explica així:

Després vaig passar a "La Publicidad", on el director, senyor Romà Jori, que com el senyor Miró també venia a la penya, em donà diverses feines, que vaig tractar de fer de la millor manera possible. En un moment determinat, l'empresa volgué fer un diari nocturn, i, com que en el seu equip periodístic hi havia tants artistes i literats, "La Publicidad" de la nit resultà un diari literari, artístic i musical. En el sentit corrent de la paraula, de periodístic, en tingué ben poc. Josep M.ª Junoy tenia una

gran sensibilitat artística, molts coneixements de llibres i d'art i la seva connexió amb París era constant. Junoy i jo férem molta feina en aquest diari i em vaig haver d'encarregar de fer editorials que resultaren horripilants. Per fortuna, gairebé tots foren suggerits pels advocats de l'empresa —que era la societat de navegació Tayà. I encara, per més sort, al cap de pocs mesos m'enviaren de corresponsal a París, i així vaig iniciar un ofici en el qual encara sóc, que ha durat molts anys: de 21 anys a 80.

Amb l'anada a París, vaig començar d'observar les coses que anaven passant davant els meus ulls, i el periodisme i la quantitat d'informació que tenia a les mans m'ajudaren en gran manera. Em semblà que s'iniciava una època molt diferents de l'anterior, que no havia conegut i que, pel fet de ser prou llunyana, semblava a Occident molt plàcida. Ara: el drama s'anava acostant. En el meu país havia vist algunes coses: la revolució del 1909 a Palafrugell; i l'explosió de la primera guerra general (que produí onze milions de morts, la destrucció dels imperis alemany i austro-hongarès i la revolució russa).

Vaig arribar a París immediatament després d'aquests fets: encara s'estava fent el tractat de Versalles i els altres, tots tan desgraciats. Fou aquesta terrible guerra que inicià una etapa de la història que, al meu modest entendre, ha estat i és la més salvatge i espantosa que els homes han travessat, una època, però, que sempre s'ha presentat embolicada en una fraseologia progressiva, de paper fi i sempre elegant, de Societat de Nacions i d'organismes internacionals d'esperit suís, d'una ineficàcia total. Si ara hagués d'enumerar les coses que han passat en aquesta època els anys que jo he fet de periodista, que de vegades he vist amb els meus ulls insignificants o que m'han explicat companys de la meua professió amb una objectivitat admirable, però impubliable, aquest paper no s'acabaria mai. (...). En la història, ja se sap, ha passat tot, però en la meua època tot enormement multiplicat. Tot el problema ha consistit en mantenir-se separat de la bogeria general progressiva i sanguinària que ha imperat i impera encara. Els qui han pogut viure al marge han pogut fer una vida vagament normal. Els qui s'hi han trobat barrejats —generalment sense cap culpa— hi han patit com mai no s'havia patit en aquest món, poblat, segons Aristòtil, d'animals racionals.

Pla entra, segons Castellet, en una segona etapa de la seva vida que durarà fins a l'acabament de la guerra civil. Però no ens avancem.

El 20, l'escriptor és a París i es cartreja amb Sagarra, correspondència de la qual Porcel n'ha donat una primícia a **La Vanguardia** (1 i 2-5-81). Pla es mostra preocupadíssim perquè els 80 duros que li paga **La Publicitat** i que de bon començament representaven 900 francs i escriu se li converteixen, amb la devaluació, a 650...

(Sóc un home de poques necessitats. Menjo on puc i gratis, si ve a mà... I he de fer 20 articles parlant de tot, és a dir, fent el ridícul i donant passos en fals...

Però en aquestes cartes del jove Pla hi ha ja el que Pla serà més tard.

Si trobés un sou fix, em casaria, perquè si li he de ser franc, les dones de boulevard cada dia em fan més por... Itàlia és el meu país. L'italià la meua llengua, la pasta el meu menjar i el chianti el meu vi. Si puc passaré mitja vida a Itàlia. A Florència tinc la sensació de trobar-me amb gent que es va proposar una finalitat individual, immoral, i que anaven cap a les seves coses i sense escrúpols...

Parla de França i d'Alemanya, dels pintors del Quattrocento, del Louvre... Parla d'escriptors: de Verlaine, de Renan, de Wilde... L'any 20 és un any conflictiu a Barcelona: la CNT i el Sindicat Unic lluiten, pistola en mà, contra la patronal, la policia i la Unió de Sindicats Lliures. Pla hi diu la seva, també:

No es poden veure les coses amb els ulls del burgès demòcrata d'abans de la guerra. El burgès ja no pot permetre's el luxe de ser anticlerical, antimilitarista i anarquista diletant... per estètica. I si encara vol permetre's aquest luxe, com vol permetre-se'l La Publí, és que és criminal, senzillament. És més noble ser conservador integral o revolucionari integral. Ja veurà com no maten cap redactor de El Correo Catalán ni de La Vanguardia. Aquests diaris fan el que han de fer (...). El moviment anarquista català, és, amic Sagarra, una cosa criminal i d'una criminalitat de baixa categoria. Advertint, però, que el moviment obrer, a Catalunya, és el que els patrons i el govern han volgut que fos...

En aquestes cartes Pla explica com el 6 o 7 de juliol va tornar a Espanya, per culpa de les estreteses en que vivia, disposat a deixar el periodisme per sempre més.

Quan em van veure arribar, no s'ho creien... Fastiguejat, vaig voler anar-me'n a Nova York, per fer de comerciant, però després de moltes cartes, diligències i visites m'ho van treure del cap...

Pla vol fer oposicions, aleshores, pel cos consular, però aquestes es convoquen molt abans del que esperava.

Total, que complement enfonsat vaig anar a Mahó a dir-li a la meua xicota —tradueixo jo el que Porcel dona en castellà—, que no pensés més en mi perquè les coses, en comptes d'anar millor, empitjoraven cada dia, la qual cosa em va saber molt de greu perquè a aquesta noia jo l'estimava molt, moltíssim...

Jori, director del diari, li arranjà les coses i li oferirà la corresponsalia parisenca de nou per mil francs al mes.

I aquí estic una altra vegada.

Ha estat des d'aleshores la seva vocació.

La Publicidad, diari de línia republicana, dirigit per E. Corominas, es transformà en **La Publicitat** l'agost del 22, abans dels homes d'Acció Catalana com Ll. Nicolau d'Olwer, J. Bofill i Maties, R. d'Abadal i d'altres. El 21, però, l'escriptor havia sortit elegit per la Bisbal com un dels vint diputats gironins com a «submarí» de la Lliga. **Mai no m'he sentit ni he estat polític** —em va dir a mi el 77—. **Sempre he estat independent.** «**Tan independent** —escriu a E. Xammar— **que jo no sabia ni que fos diputat.** (Vegeu **Seixanta anys d'anar pel món**, Ed. Pòrtic, Barna, 1974, on afirma que no costà a l'escriptor adaptar-se a la catalanització del diari, fet que l'atrapà a París).

Seguim-lo, però:

Ja de corresponsal a l'estranger amb centre a París, vaig tenir una altra gran sort: a conseqüència de la guerra 1914-18, totes les monedes europees perderen qualitat i valor: en canvi, la d'Espanya pujà amb una discreció admirable; aquest fet em permeté de viatjar a pesar dels sous irrisoris que tingueren l'amabilitat de donar-me. Tot fou degut a la nostra neutralitat (...). He fet llargues estades a Anglaterra, Suècia, els països escandinaus, Suïssa, Alemanya, els Balcans, els països de l'Est, avui comunistes. Bèlgica, Holanda, que tant m'agrada. He viscut a França, a Itàlia, a Espanya i a Portugal (...). A l'època de què parlo, viatjar, com a periodista no era pas fàcil. Segons el sentit que donaven als vostres articles, us podíeu convertir, de seguida en un enemic. Tot el problema consistia el fer el paper de met, en passar desapercebut. El fanatisme havia augmentat.

El 25, amb Primo de Rivera, la Mancomunitat es desvirtua i el 25 es suprimeix. Pla s'hauria d'assabentar que ja no era diputat a la seva corresponsalia de Berlín, on sembla que ho estava gairebé exiliat per culpa d'un article sobre

A Girona, formant part de l'equip del Col·legi, a la Devesa.

la pujada del preu del tabac aparegut a «El Dia», periòdic de Joan March, segons explicava a «Triunfo» el desembre del 72. I de Berlín viatja a Rússia, on resideix el seu company de penya de l'Ateneu, Andreu Nin —que per cert no deixa bé en l'«homenot» que li dedica—, acompanyat, precisament, d'E. Xammar.

A **Notes del capvesprol** escriu encara:

vaig conèixer molt de prop el feixisme italià i la destrucció de la Itàlia anterior que era tan agradable; la República de Weimar, el socialisme alemany, la fabulosa inflació i el triomf de Hitler, a través d'eleccions democràtiques perfectes; algunes coses de Rússia i l'angoixa d'Andreu Nin posat entre Trotski, del qual era partidari, i de Stalin, del qual augurava els mètodes despòtics més sinistres, auguris que foren febles comparats amb els que establí més tard, i la solució de la qüestió Nin, que fou expulsat d'aquell país i tancat en un vagó de bestiar,

amb la seva família. Nin no fou mort a Rússia per un voler de Déu, però l'assassinaren a Espanya, a la zona roja, que en definitiva és igual. La guerra del 14 al 18 fou una explosió tan bèstia i de tanta inanitat, que, des del seu acabament, els EUA han estat la potència de decisió més important. Europa ha anat declinant.

Durant aquests anys —exactament l'any 25— Ignasi Armengou vol inaugurar l'editorial Diana amb un llibre d'articles de l'escriptor. Ho explica amb sornegueria als **Fragments** autobiogràfics citats.

Vaig haver d'entrar en la literatura —escriu—, exactament en la literatura catalana. Us imagineu una cosa més trista? Pla respon a Armengou. Li vaig dir que no havia entrat mai en els meus projectes de publicar un llibre, fos el que fos, que no em considerava capaç, precari periodista com era, de cometre una semblant atzagaia.

Però el novencell editor acaba per convencer-lo.

El senyor Armengou retallà uns quants articles, els enganxà sobre uns papers, els portà a una impremta i així aparegué "Coses vistes"... El senyor Josep Carner escriví sobre el llibre un paper entusiàstic, inimaginable...

El llibre té èxit. I en donarà altres a l'improvisat editor.

"Llanterna màgica" fou un llibre esfutrassat i desvergonyit que no tingué tanta sortida com el primer (...). "Rússia", construït per l'editor mateix amb articles del seu primer viatge a la Unió Soviètica, arribà amb menys de dos anys a assolir cinc edicions. Però l'editorial se'n va a l'aigua a causa d'un robatori...

A finals dels anys 20 —el 28 o el 29— **La Publicitat**. El 29 i el 30 col·labora a **L'Opinió**, setmanari d'esquerra socialitzant. A més col·labora a **D'ací, d'allà**, a **La Revista**, a **Revista de Catalunya**, on en una entrevista concedida el juny del 27 havia afirmat: «...a estones sóc escriptor». Finalment passa al diari de la Lliga, **La Veu de Catalunya**, exactament l'any 31, segons J. M. Lladó, moment d'ençà del qual, ull-près per la política de Cambó, esdevindrà, segons Castellet, una mena de «propagandista» del seu partit, la Lliga.

Des de finals d'aquesta dècada fins al 39, la seva vida transcorre com a corresponsal de premsa, ara al Parlament de Madrid, ara al de Barcelona, en els respectius períodes, constituents, ara a l'estranger, des d'on no sols tracta cròniques pel diari català sinó també pels prestigiosos diaris madrilenys «El Sol» i «La Voz». Les seves cròniques parlamentàries no eren pas una fidel ressenya del que s'esdevenia, pas a pas —cosa que potser no faria pas feliços als directors dels quotidians actuals— sinó una crònica més viva, humana i divertida de les seves «impressions», segons els seus col·legues que li admiraven una memòria prodigiosa. S'estatjà, com ell mateix explicava, a França, a Itàlia, a Anglaterra, a Alemanya... Això li permet contactar amb els homes més destacats de la cultura, la política, les arts i les ciències. Val la pena ressaltar alguns títols de la seva primera producció: **Coses vistes** (1925), **Rússia** (1925), **Rússia** (1925), **Relacions** (1926), **Cartes de lluny** (1928), **Cartes meridionals** (1929), entre d'altres, i molt especialment els seus tres volums intitolats **Francesc Cambó** i publicats entre el 28 i el 30, únic treball sobre el polític català fins a l'aparició de l'estudi de Pabón i la recent publicació de les seves **Memòries**.

Sóc un gran xerraire —em digué—. Quan xerro la gent m'entén. Jo he procurat escriure un català que sàpiga llegir tothom, comprèn? Jo vull que tothom m'entengui bé, perquè, com deia Leopardi, la millor llengua per expressar-se és la domèstica. Si jo he entès bé els catalans? Això ja no és tan clar.

Sí, va ser xerraire de diverses tertúlies a més de la de l'Ateneu: la de la Plaça de Catalunya, la del cafè Colom, amb Sagarra i Pujol, grup poc menys que enemic de l'altra tertúlia que s'hi reunia, la del Narcís Oller, J. M. Guasch, A. Vives...

Durant la República fa diverses estades a Madrid —sembla que és exagerat allò que ell diu de que hi va romandre fins el 36, «**quasi ininterrompudament**»—, gràcies a les quals podrà escriure el dietari **Madrid: l'adveniment de la República** (que agafa des de la proclamació fins al maig del 32, reeditada el 1980 amb força correccions respecte a l'edició de 1933). Quant a períodes posteriors, D. Guansé, a **Abans d'ara** (Aymà, 1966), explica que en el «bieni negre», ja nomenat president del Consell Lerroux, n'aconseguí el favor d'ésser designat com a «inspector d'Instrucció Pública d'una important capital de província». La dada és ambigua. La impressió que vaig treure'n de com conceptuava Lerroux no podia ser més contrària al polític. Jo el punxava pel fet d'haver escrit tant en castellà. **Miri: el bilingüisme és una tragèdia, sap? Aquí de castellà de cap a peus només n'hi va haver un: Lerroux.** D'altra banda em deixà palès de nou el seu desdeny per la República: **Sempre seré monàrquic i antirepública. Ja en vaig tenir prou de viure-la, la República, jo.**

Pla mai amagà el seu conservadurisme. El xumà de la terra pagesa on va néixer. Era el que ell deia, un **rústic sofisticat per la cultura**, «un anarcoconservador», segons J. V. Foix. Però, com ha dit Fuster, «un conservador incòmode als conservadors». **Escrigui que jo sóc un escriptor mediocre**, va dir-me. Pla les deixava anar pel broc gros, ingenuament maliciós i convençudament ingenu, sense mala jeia bel·licosa, vull dir, i, potser per això, resultava, com ha dit l'escriptora comunista Teresa Pàmies, «inofensiu». Això no obstant, els homes de l'Esquerra ja el bescantaren abans de la guerra. Per exemple, Rovira i Virgili (vegeu l'article de Bladé, «Una controvèrsia entre Rovira i Virgili i J. Pla» a l'«Avui» del 13-V-79). «En aquestes àrees estrictes i estretes Pla quasi mai no va caure bé», ha dit Joan Fuster. Però és públic que Riba, situat a les antípodes de la seva estètica, tot i haver volgut profetitzar que mai no escriuria «una novel·la pròpiament dita» (**Els Marges**, 1972), el preuà quan tot just era un escriptor primerenc.

La guerra sorprengué a Pla en el redós del seu mas de Llofríu. Segons J. Miravittles, per a qui «un Pla franquista és tan inversemblant com un Pla comunista», «encara que ho sapiguen molt pocs, J. Pla s'havia casat amb una noruega que parlava català perfectament» («La Vanguardia», 24-IV-1). Explica Miravittles que davant de la incivil anarquia dels esdeveniments i de l'assassinat del periodista J. M. Planas, director que fou d'**El Bè Negre**, si no vaig errat, Pla volia un passaport per marxar, i la muller va acudir a demanar-li-ho davant del propi Miravittles, el qual, segons explica, volgué tranquil·litzar el matrimoni, perquè des del seu punt de vista, Pla no corria cap perill. El fet del casament amb una nòrdica deu ser cert —tot i que Dou Altissent l'ha negat a **Foc Nou** (n.º 85, 1981)—, perquè el seu amic Josep Martinell a **Josep Pla vist de prop** (Pòrtic, 1792), parla d'unes «relacions amb una danesa» i explica no sols que el «Comitè de Guerra Local» de Palafrugell es negà a lliurar l'escriptor a un grup barceloní de periodistes, sinó que ell mateix cercà aixopluc en el Consulat danès i que d'allí, amb el vaixell «Buffon», viatjà a Marsella. Quant al casori sembla que Pla va escriure, anys després, en una carta privada:

Vaig estar casat nou mesos, com un embaràs...

Pel que fa a la seva criticada pertença de la zona republicana em va dir textualment: **Jo era aquí, al mas, quan una persona vinculada a la CNT i a la FAI de Palafrugell em va avisar que fetés el camp. Em volien matar uns quants i en aquell desori podia entrar a la llista. Encara és viu qui em va avisar i aconsellar que marxés...**

Sembla que, abans d'anar a França, de bon primer va anar a Roma (Itàlia) on començà a redactar **Història de la Segunda República Espanyola**, llibre per alguns refusat pel propi autor i per altres no, editat entre l'any 40 i el 41, com una temptativa de justificació política des d'una visual molt poc progressista i que conté judicis del tot desfavorables a l'actuació de polítics catalans i espanyols que tingueren càrrecs de responsabilitat durant la II República. Segons C. Arnau va anar a Roma protegit per Cambó i participà en la tertúlia del Cafè Greco, on anaven Manuel Brunet, J. B. Solervicens, el doctor Jacint Vilardell, Ramon d'Abadal, el comte de Logotete i Salvi Valentí. De fet l'escriptor, evocant Pere Rahola —que fou ministre de Marina posat burlanerament a la picota per «El Bè Negre»— escriu, no sense la seva sornagueria habitual:

Durant la guerra civil (...) amb ell i Ramon d'Abadal, visitarem la fabulosa biblioteca vaticana. El cardenal Albareda, que llavors n'era prefecte, ens en féu els honors. Veiérem tants de llibres i tan ben posats en els prestatges metàl·lics, que en un moment de-

terminat vaig dir al prefecte: “¿No creu, pare Albareda, que per a una religió tan dogmàtica i estricta hi ha massa llibres?”. El cardenal féu un somriure candorós i amabilíssim. El senyor Abadal, que no fou mai un home rialler, em mirà amb benevolència. El senyor Rahola s'emfurmà visiblement. Quan, ja fora del Vaticà, fórem instal·lats a la *carrozzella*, per tornar a Roma, el senyor Rahola em digué d'una manera fosca i eloqüent:

—El que vostè ha dit al pare Albareda no té cap sentit! Als cardenals, se'ls ha de parlar d'una altra manera. Vostè, en aquest món, no serà mai res. Si no s'ho agafés malament, li diria que vostè és un desvergonyat.

Que el senyor Rahola ho encetà no té cap dubte. Fou en aquell moment que vaig tenir la sensació que havia deixat d'ésser un lliure pensador sistemàtic i francès.

Després de la seva estada a Itàlia, va a França. J. Febrès i J. M. Huertas Claveria escriuen a **L'Hora** (núm. 30, 7-X-79), que el 37 «Pla figurava ja, segons consta a l'**Arxiu històric de Salamanca** on es conserva molta documentació sobre la guerra, com a «agent subaltern d'informació i d'enllaç», juntament amb Carles Sentís i d'altres, i així ho recull Pastor Petit en el llibre **Los documentos secretos de la guerra civil** (Argos - Vergara, 1979). Però Domènec Pastor Petit, especialista en espionatge, escriu en el número 34 de la mateixa revista que «al SIFSE (Servicios de Información del Norte de España), xarxa d'espionatge facciós a Biarritz, hi havia col·laboradors de diverses menes...». Segons conta, el mateix Pla li explicà que ell no en realitzava cap, de missió, i diu textualment: «Malgrat que un informe republicà (avui a **Archivos Documentales de Salamanca** del qual tinc fotocòpia (però no la publicà), amb data V-VI-1937, el qualifica d'agent subaltern d'informació i enllaç... pel que em contaren els qui incorporaren l'escriptor al SIFNE... a mi em costa molt imaginar-me'l fent una tal feina». Si de cas, el màxim que hauria fet Pla, segons l'especialista, hauria estat fer algun article per la premsa estrangera idealitzant la «Cruzada». (Em limito, no caldria dir-ho, a donar dades d'aquesta època tan controvertida, perquè vull cenyir-me sols als judicis de fet. Als judicis de valor, que hi arribi el lector a partir d'aquells. Precisament per això cal recordar —i no sóc pas el primer en fer-ho— que d'antuvi, Pla, com de la resta Cambó i d'altres, havia idealitzat Franco com a militar d'ordre noucentista tot i que aviat, com veurem, va haver de desenganyar-se'n). Pastor Petit, tot referint-se al llibre ja esmentat i a **La Cinquena Columna a Catalunya**, 36-39 (Galba, 1979), en el susdit article, encara afegeix una llista de por-

sonatges que, segons ell, ajudaren lúcidament el franquisme: F. Cambó, Pla i Daniel, Valls i Taberner, Bertran i Musitu, E. d'Ors, Ventosa i Calvell, Miquel Mateu, Joan Estelrich i Joan March. Altres noms com ara J. B. Soler-Vicens, M. Brunet, I. Agustí, J. B. Masoliver, O. Saltor, J. Vergés, Carles Sentís i el mateix Pla, «no posseïren cap poder decisiu» —escriu. I afegeix: —Eren simples peons».

Precisament M. Aznar, periodista influent en el passat règim, va manifestar a **La Vanguardia** (8-III-72), que Pla havia estat amb Bertran i Musitu, ex-ministre de la Monarquia, home destacat de l'ala dretana de la Lliga, a «Fregate», on «un breve mundo catalán cumplía misiones de información secreta, mitad militar, mitad política». Per a Febrès i Huertas «Fregate» no era res més que la torre que Bertran i Musitu tenia a la costa francesa, des d'on l'ex-ministre dirigia el SIFNE. Aquestes són afirmacions greus i caldria donar-ne tota mena de proves. Potser ha arribat el moment d'exigir-les. Suposada la seva veracitat, ¿Pla hi complia conscientment una missió d'espionatge o s'hi refugià seguint indicacions d'homes de la Lliga? Aznar parla de velleïtats literàries entre Pla i el fill de Bertran més que d'altres coses. No hi ha per què amagar-ho. Sigui com sigui, el juliol del 37 les autoritats franceses van clausurar «Fregate». No sé si Pla va poder fer tot el que es diu que va fer amb menys d'un any. Castellet explica que va escriure llibres que signarien E. Avnós i F. Bertran. A mi mateix em va dir que li ensenyés documents de totes aquestes acusacions. **Difamacions i enveges!**, s'exclamà. Ara bé: d'aquesta etapa mai en volia parlar. En fugia com gat escaldat.

Com sigui l'escriptor apareix de nou a Sant Sebastià, l'octubre del 38, segons Agustí de Foxà (Obres Completes III, Madrid, pp. 708 i 721), sembla que acompanyat per Dionisio Ridruejo (que, dit sigui de pas, també va acabar penedit del seu incipient franquisme). Va tenir contactes amb E. Montes, Fèlix Ros i A. Assía que ho contà a «La Vanguardia» (20-IX-39). Segons Huertas i Febrès, Pla i Aznar dirigiren a Sant Sebastià «El Diario Vasco» i plegats —i sembla que de bracet amb el futur alcalde barceloní Mateu— entraren a Barcelona pocs dies després de les tropes franquistes. S'ha dit que Pla confiava en romandre a **La Vanguardia** com a director o sots-director. Aviat se'n desenganyà. Serrano Suñer anomenà Galinsoga per al càrrec. (Sembla que Franco es malfià sempre dels lligams de l'escriptor amb Cambó i que ell tampoc no es trobà amb les mans prou lliures per acceptar determinades imposicions). No va voler esperar ni tan sols al nou director i s'acomiadà de la redacció a la francesa. Es un període poc esbrinat, aquest. Els qui podrien parlar-ne no ho fan i els informadors no hem sabut fer-los anar de la boca. A mi Pla em confirmà

que en aquell període portà la direcció del diari **durant quinze dies i prou** i no volgué afegir-hi res més. Semblava més aviat que s'hagués trobat amb una colla de circumstàncies indefugibles, més que d'una opció conscient. Es clar que rebutja el tema. Aznar, en canvi, deixa palès que entrà a Barcelona amb Pla i que «pocs dies després —ens movem dins moltes imprecisions— van anar al seu mas de Llofriu on van tenir una llarga conversa».

Així les coses, ara podem trobar que el 10 de febrer del 39 Pla publica a **La Vanguardia** «Retorno sentimental de un catalán a Gerona», que cita M. A. Capmany a **Pedra de Toc-2** (Nova Terra, 1974), llibre on l'escriptora fa apreciacions com aquestes: «M'imagino que temps a venir els seus textos es podran fer servir de test per a determinar l'esperit reaccionari i autoritarista. Tota persona a qui es doni a llegir un text de Josep Pla i no es torni vermell, ni la pell se li posi de gallina, ni se li crispin els músculs facials és que té un sòlid esperit reaccionari» (p. 107). L'escriptora s'explica i matisa: «...no és en Josep Pla a qui ataco, sinó a la ideologia que Josep Pla representa, ideologia que considero responsable de totes les claudicacions i misèries de la col·lectivitat on visc». L'article esmentat de Pla no té els tons de «La falsa ruta» de Valls i Taberner ni els del famós «Finis Cataloniae?» de C. Sentís, però parla de «**nuestros tropas**» enfront de les dels soldats republicans, presoners i vençuts. Pla se sent, no hi ha dubte, de la banda dels vencedors. Tria la Forma en front del salvatgisme de la Natura. Qui l'hagi llegit una mica sap què vull dir amb això i, si és coherent, comprendrà que, ell, no podia tenir altra coherència. Res d'estrany que mitjançant E. Montes col·loqués articles a «Arriba», dirigit aleshores pel falangista X. de Echarri, successor de Galinsoga a **La Vanguardia** el 1960, reara una —recordem-ho— famosa campanya. Res d'estrany que publicqués a «Destino» (13-IV-40) un article que avui fa esquinçar les vestidures de puritans sobre el llibre de Montes «El viajero y su sombra», intítulat «Don Eugenio» i on fins i tot s'admira de les il·lusions de José Antonio.

Jo li vaig voler parlar a Pla, de tot això, i en fugia ara dient-me que jo no sabia res de res ara fent-se el met com si vingués de l'hort. —**Collonades!** —deia—. **M'hauria agradat veure molta gent que ara fa l'immaculada en aquelles circumstàncies.** Però no baixava als detalls que jo inquiria. A voltes dibuixava un gest com de voler-ho deixar tot a l'oblit i sortint d'estudi, feia **Digui, digui...**, com demanant que li preguntés per altres temes. M'engegava els meus partits presos a rodar i vaig haver d'intitular l'entrevista: «Josep Pla tira els plans en doina» (vegeu **El Correo Catalán** (31-XII-77)). Em va fer tot l'efecte d'un nen gran que volgués oblidar passades entremaliadures.

Però no ens avancem. Josep Pla deixa **La Vanguardia**. Està escrivint la **Historia de la Segunda República Española**. Cercar motivacions d'aquella seva perspectiva integrista no és fàcil. Les opinions es contradeixen. Hi ha qui afirma que seguia indicacions de Cambó; d'altres han dit que escrivia a Barcelona arrencant fulls sencers dels diaris de l'Ateneu, per la qual cosa fins i tot va ser amonestat; R. Fernández Jurado, per exemple, escriu a «L'Hora», el novembre del 79, que la va escriure «per encàrrec especial de Francisco Franco». Tan aviat es diu que l'escriptor la considerava una història **objectiva, massa objectiva i, si no, temps al temps** (Triunfo, XI-72), com que ell mateix n'havia renegat. Falten proves d'una banda i de l'altra.

Potser —és una altra teoria—, Pla es desenganya. Com a mínim els esdeveniments el porten a cercar la tranquil·litat del seu mas, a Llofriu, on s'hi reclou i on reflexiona profundament. Aznar que el visita l'any 40 assegura que el troba esllanguit i disposat a trencar amb moltes coses. Castellet afirma que Pla es va recloure en un exili interior en la immediata postguerra, un temps que ell qualificà com uns anys d'objecció i cretinisme, en què la censura no reposava ni un moment. De fet Pla ha deixat escrit:

El que s'havia establert era tan diferent de l'esperit del país, tan ingrati, tan absolutament estrany a la manera d'ésser de la gent, que cal haver-ho viscut per tenir-ne una idea clara i precisa. Era el fenomen típic de l'ocupació justificada pel triomf de la guerra civil...

J. M. Fontana ha dit que neix un altre Pla. Un Pla, però, que sempre més haurà de pagar el fet de no haver acceptat ni els d'un bàndol ni els de l'altre i que serà coherent, en aquest tarannà, fins al final de la seva vida. «Mai arribà —ho ha escrit Joan Fuster—, a extrems com els d'Ezra Pound o Celine. Ni a d'altres com Marinetti i d'Annunzio. Però no obrim el caixetó de la polèmica. Recullo només el testimoni de J. Miravittles: «A l'escala internacional Pla era anti-Hitler i anti-Mussolini i es pot assegurar que treballà, sense ésser-ne membre, amb el Servei d'Intelligència britànic per fer passar clandestinament aviadors anglesos i aliats que fugien de França perquè poguessin arribar a Lisboa... i continuar la guerra contra Hitler». Castellet afegeix que trobem, en els escrits planians, primer una crítica fins on li era permesa, de la situació interior; després, quant a l'exterior, una actitud pro-aliada; més tard, «un sentit de responsabilització enfront del país».

Però seguim. Estem a la primera postguerra. Pla arriba al setmanari «Destino» —publicació que, almenys com a capçalera, havia nascut a Burgos, ben cert—, «casualment», segons J. Vergés. L'editor topà amb l'escriptor al passeig de

Gràcia de Barcelona i el convidà a col·laborar-hi. Li seria fidel fins a la mort. Faria famosa una secció en castellà: «Calendario sin fechas» i l'editorial li publicaria llibres, òbviament, en castellà. No seria fins el 43 que l'editorial Selecta de Cruzet no començaria a donar a llum, en català, les seves obres, la primera de les quals, sobre Rusiñol. Algú ha parlat d'uns anys de conversió per part de l'escriptor. Ell però judicant aquest període, ho fa d'una manera no gens transcendent:

es produïren les qüestions d'Espanya, conseqüència típica de la inanitat dels liberals i esquerristes per a governar: la destrucció del règim constitucional i la dictadura policíaca però purament verborreica de Primo de Rivera, la caiguda de la monarquia, la proclamació de la República i la guerra civil naturalíssima, que produí tants d'estralls i de patiments en la zona republicana i acabà en un èxode fenomenal, infinitament més gros que qualsevol moviment d'aquesta classe en aquest espai. La moneda nacional fou totalment canviada i Franco es posà a governar, primer amb penes i treballs, després i a conseqüència del manteniment de l'ordre públic —i aquí Pla dona una vegada més mostra del seu simplisme valoratiu en oblidar les raons històriques de la sortida de l'autarquia—, amb prosperitat econòmica. Aquesta dictadura —que comparada amb la de Hitler o la de Stalin ha estat una pura ingenuïtat— ha durat quaranta anys.

Ja comprendrà el lector benèvol, que després de la guerra civil i la revolució espanyoles, que vaig passar en la major part fora d'Espanya, en vaig quedar absolutament saturat. Vaig tornar a casa. Vaig trobar els meus pares i els meus germans. Vaig trobar la casa igual. Vaig decidir quedar-m'hi. Ho vaig tornar a encertar. He tingut sort. Al cap de pocs mesos de marginació, ocorregué la qüestió de «Destino» —en aquesta revista hi he treballat durant trenta-sis anys cada setmana i hi he donat una enorme quantitat d'original. Per aquesta revista vaig tornar a viatjar per tot Amèrica, el Mediterrani i una mica l'Oceà Índic. No voldria pas veure més coses de les que he vist. Ja els en faig paga. En un moment determinat Josep Vergés, en ús del seu perfecte dret, vengué «Destino» a un milhomes, de gran ambició política, anomenat Jordi Pujol (...). Aquest senyor (...) prohibí la publicació d'un article meu sobre Portugal, que ha fet la revolució més bèstia i ignara d'Europa en el segle que vivim. Davant d'aquest fet tinc el gust de comunicar-los que vaig abandonar la revista amb la màxima satisfacció...

No ens tornem a avançar, però. Pla ja no es mou de l'Empordà (viu també a l'Escala i a Cadaqués). Fet que, es judiqui com es vulgui, suposa un trencament amb el passat, un rearrelament amb els orígens.

La seva tasca en pro de la llengua se li reconeixrà més tard, el 1951, quan se li atorga, per la novel·la **El carrer estret** el premi català més important de l'època, el «Joanot Martorell». El jurat el formaven personalitats gens sospitoses: S. Espriu, M. Llor, J. Miracle, M. Serrahima i A. Vilanova. Però cal parlar d'aquest període de Pla a «Destino», tant criticat. Mentre hi ha qui afirma que «la consciència de catalanitat es va mantenir gràcies als seus articles en llengua castellana», altres afirmen tot el contrari. M. A. Capmany a **Pedra de Toc-2** (p. 63) conta que, per a ella, tot allò resultava «una llosa sobre el pit». Vergés, l'editor, ha explicat que quan se li demanava com revoltar-se contra el sotmetiment del règim, responia: **amb ironia**. D'aquí les seves catalanades en la llengua de Cervantes: «No alargar más el brazo que la manga», «Vaya al tanto!», «Pagando San Pedro canta», «Ahora le hacen el mango». Per a Vázquez Montalbán (**El Periódico**, 14-IX-79) tot i que el setmanari «en zona franquista jaleaba el ajusticiamiento de Carrasco i Formiguera» i malgrat Pla mai no aprofità l'ocasió per alçar cap queixa contra l'ofec del franquisme, «a los que crecimos después de la guerra nos ha sido más fácil compensar el analfabetismo civil y político de Pla con sus inmensas dotes y sabidurías literarias».

I és que Pla, en segons quines coses, com ja s'ha insinuat, no era gens rigurós. Ja ho havia dit Vallverdú: Pla parla de tot «sense preocupar-se gaire d'esbrinar si el tema es troba o no sota les seves possibilitats». I Porcel: «...el que fa en Pla no és pas descriure amb objectivitat el que veu, sinó veure el que ell ja porta dins el cap... Només així s'explica que pugui escriure articles sobre un país només amb un cop d'ull des d'un vaixell», deia referint-se als seus articles sobre Grècia. Ja ho havia comprovat en llegir-lo jo, i encara ho vaig comprovar en l'entrevista que li vaig fer.

Pla, en contra del que s'ha dit, per a mi era més «cordial» que «objectiu». Per exemple en el tema de la dona. La Capmany ja ha parlat d'un article del 27-X-45, a «Destino», on justificava que

la independencia más agradable para una mujer normal consiste en casarse y tener hijos, es decir, en ser dependiente, si no hasta la esclavitud, por lo menos hasta una forma pasable de servidumbre de las ocupaciones propias del sexo.

A la Roig li va dir que

la millor relació entre un home i una dona és el llit, no l'amor.

A més a més, Pla, segons Mercader, «va tenir les dones que va voler». Un dia potser fins i tot sortiran més cartes, perquè més d'una vegada va plantejar relacions de manera «quasi formal» a més d'una xicota. D'altres vegades només hi convivia temporalment, com el cas d'una, diuen, gitana bellíssima que tenia a l'Escala. Ara bé, en el seu volum XII, en que dedica una vintena de pàgines a l'amor, hi escriu:

L'amor físic és a dir, el compartit, és l'única forma d'amor que tendeix a la monogàmia; és a dir, a la satisfacció... L'amor lliure és una manera infantil, aparentment desvergonyida, de parlar de l'amor inexistent.

A mi va dir-me:

L'erotisme és pèssim. Una de les bestieses més grosses del món. No es pot fer res de bo amb l'erotisme com a únic punt de mira. Els capellans es casen per erotisme. Per tirar endavant quelcom de vàlua, s'ha de ser un xic anacoreta, com Voltaire.

Li vaig replicar que donat que no havia pas estat cap mosca morta, ell, feia estrany sentir-lo dogmatitzar d'aquella manera. Va tallar en sec remugant:

No faci l'olotí, ara, vostè...

El 56 Pla és premiat amb la «Lletra d'Or». Es l'any en què inicia la publicació de les seves obres completes. Arriben a sortir vint-i-nou volums fins a la mort de Cruzet, l'editor, el 1962, sense recollir ni tan sols el que Pla havia escrit d'ençà del 49, tot i que ja es feren famoses les seves «Guies de viatge» i es posaren a debat els seus «Homenots». Vegeu-ne l'elenc amb els vint-i-nou títols a FAULI, J., **Josep Pla, 75 años**, «Documentos de Diario de Barcelona», març del 1972, núm. 80, així com la mateixa publicació del 6 de desembre del 1962 i les ressenyes i estudis de les seves publicacions a «Destino» i «Serra d'Or», especialment dels primers anys seixanta, degudes a Molas, Torres, Triadú, Marent, Capmany...

Del 62 data també un dels seus viatges a Nova York, segons conta Miravittles a **Gent que he conegut** (Destino, 1980). Data d'aquests anys 60 la proposta que, segons algunes males o bones llengües, Pla fa a Josep Benet i a Pere Duran Farell de forjar un partit conservador català. No hi ha proves. El que sí hi ha, és el que ha escrit sobre aquest darrer:

En el curs d'aquests últims anys he tingut ocasió de conèixer i de tenir alguns contactes —desgraciadament no tants com hau-

ria volgut— amb Pere Duran Farell. I, ja posat a escriure dues ratlles sobre aquesta personalitat, constato que, la més gran part de fets de la seva biografia, els desconec. No tinc la menor notícia de la seva família, ni del poble on nasqué, ni de la seva infància, ni de la seva joventut, ni dels amics que tingué. Estudià la carrera d'enginyer de Camins, Canals i Ports amb una capacitat i una brillantor excepcionals i quan aquesta escola era considerada la més conspicua d'aquesta península. Ja en possessió del títol, no crec que el senyor Duran treballés per l'Estat —si de cas molt poc. Entrà de seguida a la indústria privada i inicià un procés vital que originà una magnífica carrera.

Encara que s'hagi escrit tantes vegades que l'únic coneixement que podem tenir de la història són les anècdotes que sempre va produint, és un fet cert que per mi, el senyor Pere Duran Farell és un home sense anècdotes. Es un home sense anècdotes. No hi he parlat mai en les oficines de les seves empreses ni de la xafarderia que ha produït la seva activitat industrial i financera. Tampoc no he pogut mai formar part —malauradament— de la seva clientela econòmica bàsica, que constituï la seva força i que féu anar tan endavant aquest país. Tingué la generositat de rebre'm al seu domicili de Barcelona (davant el Monestir de Pedralbes) i a la seva casa de Premià de Mar, plena d'obres d'art meravelloses i de plantes exòtiques i d'una vista sobre el Marresme i el mar inoblidables — i a les preses de Susqueda i el Pasteral i Amer, de la Hidroelèctrica de Catalunya; de vegades al mas Pla de Llofriu amb altres amics; a Roses, amb la impressionant afluença turística; a Calella de Palafrugell, en el domicili d'una simplicitat prodigiosa, propietat de la senyora i del senyor Manuel Ortínez, vells amics meus. En totes aquestes converses, a part les banalitats naturals, sempre vaig fer d'incitador, és a dir, sempre vaig procurar que el senyor Duran parlés. És evident: li vaig produir moltes molèsties. Em degué considerar un provocador del tedi. Però de vegades parlà... No podia demanar més, perquè jo he estat i sóc des del primer moment de conèixer-lo, una persona fascinada pel senyor Duran Farell (...). En les converses que he tingut amb el senyor Duran, no ha recercat mai anècdotes, ha parlat rarament d'allò que sol parlar tothom: de l'habitual i eterna xafarderia. D'aquestes converses, el que m'ha interessat per sobre de tot, fins a la fascinació, ha estat la seva expressivitat, la riquesa de la seva expressió...

Si Josep Carner fou un gran dominador de la nostra llengua; si el senyor Cambó projectà la seva expressivitat sobre la política i l'entregent cultural, Duran Farell s'ha dedicat a la creació de les grans empreses i, en aquest sentit, és el creador del petit món industrial actual en aquest país. Posseeix una gran memòria. Només parla del que sap fins als més petits detalls. No parla mai —del que sap— utilitzant papers, ni notes, ni estadístiques, ni aparents hiperbolismes tècnics. Aquest fet implica una meditació personal interior prodigiosa, una memòria inqüestionable, una immersió en la seva vocació profundíssima, un coneixement de la ciència moderna teòric i pràctic —la praxi, que ara en diuen—, que en aquest país no té precedents. Duran és l'autèntic creador de la indústria, de la més alta industrialització del país. (...).

Es indispensable d'advertir que el senyor Duran Farell ha realitzat aquest immens treball a l'època del govern del general Franco —és a dir, davant un govern advers a Catalunya. El fet és importantíssim. A Duran Farell, el reconeixement de la seva personalitat a Madrid li costà esforços fenomenals, immensos. Ho féu amb un estoïcisme enorme i amb una prodigiosa vitalitat. Que guanyà és evident; que no ho guanyà tot també és clar. Ara, el senyor Duran féu això sense utilitzar cap forma de triomfalisme, sense adular ningú; purament utilitzant la seva expressivitat, el seu bon sentit, el sentit del progrés material, que en ell ha passat per sobre de tot, que manté i que mantindrà fins a la mort. Ara, repeteixo: no tinc coneixements prou precisos sobre el que ha fet aquest senyor. Pregunta pura: ¿què es pot demanar més després d'una guerra civil miserable i abjecta, inútil i sanguinària i perduda des del primer moment? És sabut: el català, genèricament parlant, tendeix a l'estat agradableíssim de ser víctima. Què hi farem? El pintoresquisme popular ho demana sempre. Què hi farem? És així! Duran no ha cregut mai aquestes històries de país d'infima categoria. S'ha passat anys i anys anant a Madrid tantes vegades com ha convingut —de vegades dues o tres vegades la setmana— i ha donat un impuls a la indústria catalana sense precedents. Ho ha aconseguit per la personal expressivitat. Què es pot demanar més?

A Barcelona, i en general en el país, la popularitat del senyor Duran prové dels discursos que ha fet en les assemblees dels consells d'administració de les societats que ha presidit o en que ha tingut una actuació de-

cisiva. En el nostre país i en tots els altres, quan una societat guanya diners, el discurs del president és aplaudit indefectiblement. Els aplaudiments que ha tingut el senyor Duran en aquestes societats han estat indescriptibles. Ara, de vegades, les societats no guanyen diners, i, quan aquest ha estat el cas del senyor Duran Farell, ho ha dit amb la mateixa fredor, la mateixa precisió, la mateixa vitalitat, que si n'hagués guanyats. Ha preconitzat un període d'austeritat, de reorganització, d'ordre. Aquest fou el cas de la Maquinista Terrestre i Marítima. Exposà el desastre, proposà una nova consideració i fou enormement aplaudit. Aquest fet és molt insòlit en el nostre país. En aquestes societats, quan les coses van malament, la primera cosa que es produeix és la dimissió del president. Duran Farell s'ha fet aplaudir dels seus col·laboradors financers tant si ha guanyat diners com si no n'ha guanyats. I és que és un home d'una expressivitat tan forta, tan meditada i perfecta, que produeix aquest fenomen: produeix la confiança de la gent. En aquest sentit, el senyor Duran és un fenomen sense precedents: únic. S'ha de reconèixer objectivament: Duran és el creador de la Catalunya industrial moderna. La seva obra és immensa.

En les converses que he tingut amb el senyor Duran aquests anys, he tractat de demostrar-li que paral·lelament a la seva capacitat industrial i financera es dedicà a la política —s'entén, a la política que hi ha a tot arreu, o sigui la de govern. Jo crec que Duran, amb l'expressivitat que té dels seus coneixements, fascinaria tot possible Consell de Ministres de Madrid. Per altra part, he tractat de demostrar-li que, com a ministre, faria un efecte a l'estranger considerable amb la seva expressivitat persuasiva. El fet ha quedat demostrat moltes vegades en negociacions tingudes per ell a França (central atòmica), en diversos països mahometans (gas natural) i als Estats Units. Tots els meus consells en aquest sentit resultaren, han resultat fins ara, fallits. Hi ha hagut moltes altres persones, davant les quals jo sóc un zero a l'esquerra, que li han dit el mateix, i el resultat ha estat igual. Es clar. En aquest sentit, la senyora Duran —que jo admiro tant— estigué sempre d'acord amb el seu marit. Política? Res a fer. Temps a venir serà igual. Ja veurem! Tot el problema consisteix a defensar el que tenim — tot el que la llibertat ha fet contra la misèria ancestral del país, contra l'embat actual d'ignorants, pedants, bons homes, fanàtics, xerraires, ressentits, mil-homes, etc., que han aparegut (1976) en el

país. M'he passat tota la vida defensant l'antimisèria i l'ascensió del país. El senyor Duran Farell ha defensat, a una escala enorme, el mateix.

El 66, amb una intenció més ambiciosa i una nova estructura, «Destino» reinicia la publicació de les seves obres amb un primer volum, **El quadern gris**, que mereix el premi de la crítica de «Serra d'Or». (Vegeu elenc de comentaris crítics al meu llibre **Plomes catalanes contemporànies**, Grup Promotor, 1980, p. 25). Es a partir de la publicació de l'Obra Completa que abunden els estudis sobre l'obra de Pla. (Vegeu, per exemple, «El Correo Catalán», de 29-1-67; «Destino», 18-III-67 i 11-IV-67; «Papeles de Son Armadans», núm. XV, del 1967; «Presència», 6-1-68; «ABC», 14-1-68; «Gaceta Ilustrada», 23-VIII-70; «Recull», 30-X-71»; «La Vanguardia Española», 9-XII-73, etc.). Això palesa l'interès suscitat per l'escriptor des de diverses publicacions. El 68, editorial Destino concedeix el primer premi «Josep Pla» i el guanya Terenci Moix. Poc després Joan Baca i Toni Garriga filmen un documental sobre l'escriptor empordanès, considerat el millor document fílmic existent. El 69 el doctor Rubió s'emporta per primera vegada el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Alguns sectors el demanen per a Pla. Les bases —redactades, sembla, per Josep Benet—, demanen no sols una **obra qualificada** sinó, també, una **actitud inequívocament exemplar** al servei del País. Aquesta segona part de les bases, per a alguns intel·lectuals, impossibilita la concessió del premi a l'escriptor de Llofríu. Això no obstant, el 70 rep el Premi de la Crítica de «Serra d'Or» per al volum 12 de la seva O.C. La polèmica pren cos els anys 72-74, com explico a **Plomes catalanes contemporànies**, a rel d'unes declaracions de Triadú, membre del jurat, a «Canigó», l'any 74, dos anys després d'haver-se tornat a parlar molt de l'escriptor a rel d'haver sofert un infart de miocardi el 17 d'agost del 72. Rera l'aparició del volum vint-i-unè de l'Obra Completa (1972), Baltasar Porcel havia preparat per a «Destino» una enquesta en què consultava més d'un centenar de persones sobre l'obra de Pla, a fi de publicar-ne els resultats pel març, en el 75è aniversari de l'escriptor. Però l'extra de «Destino» titulat «Josep Pla cumple 75 años» dedicat a Pla, amb articles de Roig, Luján i Castellet, no pogué encabir tot el material rebut —setanta-tres propostes—, de manera que es publicà més tard amb el títol ja aleshores polèmic de «Josep Pla a debate». Joan Fuster prengué la paraula des de **Tele/eXpres** el 22-VI-74, on argumentà que com a membre del jurat mai no havia pensat que havia de fer de «funcionari d'un comitè de responsabilitats polítiques». Porcel lamentà el fet des de **La Vanguardia** el 26, i, de nou, el setmanari «Destino» publicà una enquesta amb el títol «Catalunya,

Visita a Egipte.

el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i Josep Pla», en la qual diversos prohoms opinen sobre els torts dels quals hom «culpabilitza» a Pla: el seu conservadurisme, haver escrit en castellà i el fet d'haver abandonat la Catalunya republicana i haver-se passat a l'altre bàndol. Alguns dels intel·lectuals concordaven en la necessitat de reorientar el Premi de cara als valors estrictament literaris dels autors. El Premi, però se li continuarà negant. Això no obstarà perquè rebí de nou el de la crítica de «Serra d'Or» el 75 (per **El que hem menjat**) i el 77 (**Articles sense cua**).

Entre una data i l'altra s'esdevenen molts fets. Els prínceps d'Espanya, Joan Carles i Sofia, visiten l'escriptor al seu mas de Llofriu. Algú ha explicat que va dir a Joan Carles:

“El seu avi va entrar a Barcelona damunt d'un cavall blanc; vostè ho ha fet damunt del cavall de la llengua catalana”.

El 20 de novembre de 1975 mor Franco i es dona pas a la Segona Restauració borbònica. El dia

11 de desembre Arias Navarro presideix el primer govern de la Monarquia. Imperen els homes de Fraga fins que, a primers de juny del 76, Adolfo Suárez, aleshores Secretari General del Movimiento, és anomenat President del Govern. El 15 de desembre es celebra el Referèndum per a la reforma política. El gener del 77 té lloc el cas Atocha, l'assassinat d'advocats laboralistes. El 9 d'abril la legalització del PCE. El 15 de juny del 77 les primeres eleccions legislatives. El juliol la constitució de les Cambres: Parlament i Senat. El 23 de setembre retorna Tarradellas. El mateix mes es fan els pactes de la Moncloa. El 31 de setembre del 78 s'aprova la Constitució a les Cambres. El novembre hi ha l'«Operació Galàxia». El desembre es celebra el Referèndum Constitucional...

El 76 Pla ha parlat amb el rei Joan Carles, almenys un parell de vegades. Una quan el monarca visità la capital de la Garrotxa, Olot, una jornada que acabà amb un gran xàfec, una estapatada que diem els d'aquelles terres, que no va deixar ni emprendre el vol dels helicòp-

ters reials. L'altra quan Pla es trobava a Madrid, el maig. Ell mateix ho explica així en una mena de dietari:

Madrid, dia 20 de maig, dijous. Sortint de l'oficina del Ministeri d'Obres Públiques, l'enginyer Sánchez del Corral ens ve a buscar a l'hotel i ens porta al carrer d'Ayala, al seu domicili. Meravellós silenci del pis. Fustes agradabilíssimes. Parquets. Molts de llibres. Dinem, és molt bo. Les maduixes. El cafè. Aquesta tarda hauriem d'haver vist l'enginyer O., cap dels serveis hidrogràfics del Ministeri, però ha estat impossible, perquè el senyor O. ha fet una pedra. A la tarda tornem a la conversa d'ahir. Amb això arriba la notícia que el rei em voldria veure al Palacio de la Zarzuela a les vuit del vespre. El senyor Sánchez del Corral ens proposa d'anar-hi una mica abans, perquè a les set el trànsit és molt fort i s'han de passar els controls corresponents. Hi anem. Passa per davant nostre tota la nova urbanització nord-oest de la ciutat, que és enorme i per mi desconeguda: la prolongació de la Castellana, els nous Ministeris, la Ronda, la Ciutat Universitària, Puerta de Hierro, la carretera de La Corunya. Voluminós, impressionant urbanisme! L'enginyer coneix molt bé el camí, i així arribem al primer control —n'hi ha tres. Cap dificultat. El palau és envoltat d'una gran propietat molt ben tinguda, amb molta caça en els seus espais, en llibertat: daines, llebres, conills i ocells. El paisatge típic fort, obscur, de la *sierra* de Madrid: alzines, carrasques, roures i els espais verds. Meravellós silenci. El palau conté dos edificis, pràcticament units: el de la secretaria del rei i el de l'habitació de la família reial. Com que encara no són les vuit, ens situem en un gran saló al qual accedeix el despatx reial. El palau és el típic, meravellós edifici que els Borbons construïren en aquest país. Un Aranjuez en petit i sense els jardins alimentats per les aigües del Tajo i probablement un gran pavelló de cacera de la família reial. El mateix que he escrit sobre Aranjuez s'hi pot aplicar perfectament: és un altre gust, el gust francès, un altre aristocratism, una altra vida, però sense l'abundància d'aigua, ni els jardins, ni els arbres —plàtans— d'Aranjuez. El paisatge és més sever, la botànica més obscura. Les muntanyes que pintà Velázquez són a la vista.

A les vuit el rei apareix al llindar de la porta del seu despatx i em fa signe d'acostar--m'hi. Ho faig. Els meus acompanyants es queden en el saló, com era convingut. La rebuda que em fa és molt cordial i utilitza moltes frases catalanes. El seu despatx és petit. Aquesta nit la família reial ha arri-

bat d'Astúries, però no sembla pas gens cansat. Una mica més flac, ho sembla —més àgil. S'asseu; faig el mateix i encén un llarg cigar de fulla, amb broquet, que sembla suís. "¡Nada de protocolo! —em diu—. *A sus amigos les veremos luego*". Té les faccions molt ben dibuixades i els ulls lleugerament somniosos. Les seves rialles són espontànies i normalíssimes. Tinc la impressió que el rei és el governant europeu més democràtic que existeix. Parlem de moltes coses i, naturalment, de política —però la política, per mi, és molt difícil de comprendre. En tot cas, aquesta conversa no té res a veure amb aquest llibre. Tracto de portar-la cap al transvasament de l'Ebre a Catalunya i m'escolta sense la menor displicència, amb un interès creixent. En aquest sentit crec que l'audiència tan cordialment promoguda haurà tingut una utilitat. Al cap de vint-i-cinc minuts de conversa, el rei la dona per acabada. Sortim del despatx. Presentació dels meus acompanyants, extremament agradable. Demano al rei que, de seguida que pugui, rebí l'enginyer i que parlin de tot, sense ometre el transvasament perquè podria ser molt positiu. Hi accedeix. Ens acomiadem. Tornem a Madrid. Sopar al pis d'Ayala. El senyor Sánchez del Corral està molt satisfet. Jo també. Ja veurem.

Madrid, 21 de maig, divendres. El senyor Gou té molta feina al Ministeri d'Agricultura per coses del Ter i dels pagesos, i es queda a la ciutat. La senyora i l'enginyer em porten al Valle de los Caídos, perquè voldria dedicar un record al qui fou tan amic meu, Dionisio Ridruejo, autor de la concepció d'aquest monument funerari, fabulós, que desconec. Hi anem al matí. El monument és enorme, una mica fred —excavat en la penya, amb una creu a sobre de 150 metres d'alçada, en el qual hi ha enterrats 70.000 cadàvers de la revolució i guerra civil darrera. És el monument funerari més important d'Europa. Aclaparador, suscitant de tantes reflexions sobre aquesta península. Potser el monument és fred perquè l'art que es fa avui no pot ser d'altra manera.

De seguida anem a l'Escorial, on aquesta família té una casa meravellosa que m'ofereixen —molt a prop del camp de golf i d'una casa que és un altre document borbònic francès. Donem un tomb per la població. El gran monestir de Felip II i Herre-ra. Quina meravella! Quedeu impressionat, bocabadat. A Catalunya destruïren Poblet. Al carrer i plaça de Floridablanca, gran sorpresa: *marronniers*, castanyers d'Indies florits, com els de casa mateix. Dinem al

Navío. Molt de turisme. Dinem regular, tirant a bé. Gran conversa a la tarda, al jardí de l'enginyer. La conversa d'ahir el fa estar molt content. Admirable l'interès i els coneixements que té sobre el transvasament. Tornem a Madrid. Em deixen a l'Hotel Inglés. Gou, que ja ha acabat la feina, m'ajuda a acomiadar-me, de tants favors rebuts.

Madrid, 22 de maig, dissabte. A les vuit del matí emprenem la marxa cap a l'Empordà, per la carretera d'Aragó i Barcelona. En cotxe és un viatge llarg, però el meu amic sent el goig de viatjar i portar el volant. Constatem, mentre anem passant, la gran collita que hi ha en el país que travessem. Fa un dia opac, calent, amb vent, magnífic per a la vida dels vegetals. Tot ha millorat visiblement. Hi ha un reviscolament. Guadalajara, Sòria, el Jalón, sempre massa estret. Calataiud. Després, els colls sobre l'extensa província de Saragossa, enormes. Els camions que hi bufen: el Frasnó. La gran quantitat de camions que hi ha en aquesta península!

Jo el vaig visitar, l'escriptor, el novembre del 77, en ple període constituent. **Fer una nova Constitució és perdre el temps** —em va dir. **La de Cánovas amb un capítol sobre la qüestió social... serviria.** Li vaig dir que la seva anàlisi social era antiquada i simplista i que se l'acusava de ser l'intel·lectual de la classe burgesa.

Sí senyor, d'acord!

respongué.

Crec que la burgesia ho ha creat tot a Europa i, a més a més, ha fet que poguéssim menjar. Li sembla poc? La gent hauria de saber més coses de les que sap, abans d'actuar. La política és l'art d'evitar la guerra civil. Això dels partits polítics és una tartinada total. No sap qui era Tartarí de Tarascó?...

En aquell moment, ho confesso, si hagués pogut, li hagués dit quatre de fresques. Ara, rumiant-hi, no. Em sembla que la conclusió de Miravittles és força encertada. Ve a dir que Pla és capaç de criticar la burgesia, però la seva crítica la fa dins mateix del sistema tot considerant que és, després de tot, el règim que permet més llibertat. Això no vol dir, és clar, que el seu simplisme no resulti tan innocent com futil. Ell s'ho cuina i s'ho menja —llegeixin— amb raonaments com aquests:

L'atac més persistent i acusat que s'ha formulat contra mi ha estat basat en el fet que jo sóc un bohemí i un desmanegat. Ara bé: l'única cosa que jo no sóc ni he

estat mai és un bohemí i un desmanegat. Tots els amics que més o menys em coneixen saben qui sóc jo: jo sóc un perfecte i autèntic burgès. Burgès de la classe mitjana barrejat amb un petit propietari rural. Més burgès que pagès. Tinc totes les característiques del burgès. Primer de tot, no he tingut mai cap deute. Després, no he demanat mai cap diner a ningú: ni als particulars, ni als municipis, ni a la província, ni a l'Estat. Si alguna vegada he comprat alguna cosa, l'he pagada religiosament. He fet tots els favors que m'han estat possibles, demanats per la gent (...).

Vegin, però, com és capaç de veure les coses amb perspectiva d'un entès amb política monetària:

Podria afegir moltes altres coses al que he escrit ara per demostrar que jo no sóc més que un petit burgès doblat d'un propietari rural escàs. Primer de tot em considero un home mediocre —típic d'aquesta classe. No he tingut mai cap deute. Tot el que he comprat ho he pagat a l'acte, religiosament. El meu pobre pare deixà unes hipoteques amb el Banco Hipotecario. De seguida que vaig poder, les hipoteques es debolliren totalment. Si no existís cap banc, faria la mateixa vida. Si no tingués diners, em limitaria. Si en tingués, gastaria —amb calma, discretament— i sempre pensant que la vida és incerta i terrible. Sento l'horror de l'imprevist. Sento un fàstic total pel risc. Tota la meua vida ha consistit a defensar-me contra el risc. No m'agraden gens les coses arreglades abans: m'agraden les coses pensades, premeditades i prèviament factibles. Primer de tot, les coses conegudes. Si les coses conegudes m'agraden, la disposició encara dura tota la vida. Aquesta posició és l'única que m'allibera de prejudicis i de timideses: coses per mi importantíssimes. La possibilitat d'una aventura o altra em fa un fàstic horrorós. Les aventures dels altres em diverteixen. Les meves aventures personals, encara que només es presentin com a hipòtesi, m'aclaparen. Ni parlar-ne. Res. He viscut en països de descarada inflació. Quan es disposa d'una moneda forta, els països d'inflació són una delícia. Si només es disposa de la moneda del país inflacionari, són sinistres, mortífers. Al meu entendre, la moneda és la cosa més important de la vida: vull dir no pas la moneda en si, sinó el preu de la moneda. He rebutjat col·laboracions perquè eren massa ben pagades. Això ho sap el senyor Laín Entralgo, que em proposà d'escriure per a una revista farmacèutica i ho vaig rebutjar perquè el preu era excessiu.

Vaig rebutjar articles pagats a 10.000 pesetes cada un i proposats per l'Agència Efe. El senyor Alfaro, president d'aquesta Agència, ho sap perfectament. Sóc un decidit contrari del funcionament intensiu de la màquina de fer bitllets. Tots els sous i jornals excessius fan funcionar aquesta màquina. Com més bitllets hi ha en circulació, més poc valen. Com més bitllets porteu a la cartera injustificats, menys valen els bitllets. Els cretins sostenen que els casos personals no tenen importància en aquest afer. Aquests imbècils no saben que totes les coses grosses no són més que la suma de les coses petites. La primera obligació d'un ciutadà no és ni la bandera, ni l'honor retòric, ni les frases grotesques. La primera obligació d'un ciutadà és mantenir el preu de la seva moneda —i com més alt sigui, millor. El risc, l'aventura, la *combinazione* (per dir-ho en italià), les sorpreses, les improvisacions, els discursos, les promeses, em produeixen un malestar íntim. Les coses hiperbòliques no m'han enlluernat mai. L'única cosa que demano és una seguretat —encara que sigui mínima—, però una seguretat que duri anys i anys i anys. No demano res més. Es ben poca cosa. Jo no vull res més. Trobar-nos cada quinze dies o cada cinc anys de cul per terra gràcies a la ignorància i la petulància d'aquests quatre ximplers que pretenen governar-nos amb les il·lusions del progrés, ho considero indecent.

Després del que acabo de dir, no crec que hi hagi ningú que digui que jo sóc un bohemí. Sóc simplement un petit burgès doblat de petit propietari rural, més aviat mínim. No aspiro a res més.

Durant l'any 77, Josep Maria Castellet guanya el premi «Josep Pla» de l'editorial «Destino» amb el llibre **Josep Pla o la raó narrativa**. Pla li dedica uns comentaris a **Notes del capvesprol**:

Josep M.ª Castellet, el crític marxitzant, ha parlat de la meua obra, en un sentit molt notable, agut i en general molt exacte. Personalment, conec molt poc el senyor Castellet, poquíssim, cosa que em sap greu perquè si l'hagués tractat podria donar-li les gràcies de paraula (que és el que, en una societat civilitzada, s'ha de fer) pel que ha fet amb la meua obra, que és considerable. Sabia només, per Josep Vergés, que Castellet treballava en un escrit sobre els retrats literaris que he fet —els “Homenots”—, però tinc la impressió que el que ha fet o està fent Castellet és una obra més vasta, a judicar pel seu llibre —que acaba de publicar— titulat “Literatura, ideologia i política”, a l'Editorial Anagrama.

En un paper anònim que lleigeixo en el diari català de Barcelona, hi trobo un resum molt resumit, però prou ben fet, que diu: “Ja fa bastant de temps que Castellet treballa (...) en un estudi sobre l'obra i, per tant, també la figura de Josep Pla. D'aquest estudi, que promet ésser àmpliament polèmic, ja en va exposar algunes dades en l'última reunió del Congrés Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Per a Castellet, és clar, el discurs de Pla és “òbviament ideològic” en el sentit que expressa, en un discurs repetitiu i aparentment inextingible per la seva vastitud, una *concepció* del món. Una concepció del món a través d'una concepció de la Natura: Castellet encapçala el seu treball amb una frase de Ramuz: “La Naturalesa és de dretes” i “d'una mena de tendència espontània que em porta a passar de les coses petites i primàries a les idees generals”, segons reconeix el mateix Pla”.

Arribats en aquest punt del resum, voldria dir unes paraules. Si es vol aplicar a la naturalesa, la fraseologia més primària de la política de més baixa qualitat (dretes i esquerres), la frase de l'escriptor suís és totalment falsa. La naturalesa no és de dretes, ni conservadora, ni racional, ni discreta. La naturalesa és revolucionària, destructiva, tumultuosa i bèstia. L'obvietat de l'afirmació és total. La demostració és tòpica fins al tedi: les xacres i desgràcies continuades i personals han creat la màgia de la medicina i d'una manera més aparatosa en l'observació de les brutalitats atmosfèriques i sobretot de les tempestats elèctriques, tantes vegades al·ludides en aquest llibre. Els homes i les dones només poden viure en una relativa calma si la fusta de la seva herència és bona i si la naturalesa de l'espai en què viuen és indiferent. La dialèctica còsmica és fatídica. La frase de Ramuz és una vulgaritat de patrioterisme helvètic. L'única cosa que s'ha inventat contra els estralls de la naturalesa són algunes formes de civilització, d'ordre i de convencionalisme. Si em sotmetien a aquesta grotesca fraseologia política, jo repetiria que la naturalesa és maligna i subversiva, o sigui que és d'esquerres.

I, ara, tornem al resum. “La visió del senyor Pla, segons Castellet, és, doncs, una visió conservadora que el crític analitza d'aquesta manera: “En parlar del conservadurisme d'en Pla, tothom pensa, fonamentalment, en una actitud i unes raons polítiques que informen la seva obra. Crec que es tracta exactament del contrari: una determinada concepció del món ha portat Pla a prendre una postura conservadora, dretana fins i tot,

Els Monjos de Poblet atengueren Josep Pla fins als darrers moments. Un Monjo ajuda Pla pocs dies abans de morir.

en no poques ocasions obertament reaccionària. Sense oblidar, això no obstant, que en les actituds polítiques juguen factors personals, temperamentals i caracterològics imprevisibles". Cal, però, llegir tot el treball per tal d'intentar comprendre en tota la seva complexitat i tota la seva riquesa la ideologia d'aquest escriptor que Castellet qualifica de "moralista, conservador, liberal i distant, obsedit per la idea del pas del temps i la destrucció de les coses". Aquesta darrera frase és clara, molt ben girada i exacta".

La curiositat del senyor Castellet per la meua obra és molt d'agrair. Té un precedent: és l'extraordinari afecte que tingué Karl Marx, que és considerat el revolucionari número u d'aquesta època, per Balzac, que fou l'escriptor francès més monàrquic, reaccionari i conservador del seu temps i del qual han quedat quatre o cinc novel·les absolutament admirables. És un afecte comprensible. ¿Com és possible d'arribar a al-

guna forma de transformació humana sense conèixer la naturalesa dels homes i les dones? Sobre aquesta naturalesa, Balzac en sabia molt. Que la idea que tingué Marx de la burgesia prové, en gran part, de Balzac és innegable. Ara: una cosa és un precedent i l'altra una comparació. Castellet és un marxistitzant, com deia fa un moment. Jo no sóc res i la meua obra no és absolutament res.

En acabar aquest paràgraf comença una carta al prestigiós crític i director literari d'edicions 62 en què explica la seva particular visió de les paraules del lema de la Revolució francesa: **Liberté, fraternité, igualité.**

Som a les acaballes de la dècada dels setanta. La controvèrsia sobre el mereixement o no del màxim Premi de les Lletres Catalanes per part de l'escriptor no para. El 78, en concedir-se a Andrés Estellés, donada la seva vinculació al diari «Las Provincias», hi ha qui vol aixecar

maranya. En un altre aspecte, el del franquisme de l'escriptor, debaten J. B. Cendrós i Teresa Pàmies a *l'Avui* (14-I i 21-I). El 79, arrel de l'homenatge a la seva obra proposat pel senyor Ramon Sala i Canadell, avui diputat garrotxí per Convergència, es torna a aixecar la llebre. *L'Hora* (núm. 30, 7-X-79), inicia una gran polèmica a partir de l'informe ja esmentat de Huertas i Febrés que dura fins a novembre. A. Artís-Gener hi ve a dir, que ni Dalí, ni Segarra, ni d'Ors ni Pla, no es mereixen cap honor, i que cal superar el complex de culpabilitat. D'aquesta controvèrsia hem tret les dades de D. Pastor Petit. Teresa Pàmies, la coneguda escriptora comunista pren part en la polèmica el novembre de 1979 i escriu a *L'Hora*: «Se li retreu a J. Pla la seva col·laboració a *Destino* (...) però alguns dels qui ho retreuen també han escrit a *Destino*, revista fundada a Burgos... Se li retreu haver escrit nou anys en castellà i els qui ho critiquen, **encara** escriuen en castellà. Com a «peces» del delictu s'aïregen citacions d'articles, vocacions de «coneguts i saludats» o la famosa crònica de la II República. Es fa sense rigor històric, com si la II República hagués estat una maredeueta immaculada. Sense adonar-se'n els «purs» esdevenen mitificadors de la República que **també** en va fer de crespes. ¿Hem oblidat Casas Viejas? Consulteu les hemeroteques i llegireu crítiques a aquella República molt més ferotges que les de Pla i escrites per indiscutibles revolucionaris, com Joaquim Maurín posem per cas. En aquesta polèmica la literatura és el de menys. Es fullegen els llibres de J. Pla i se'n treuen frases, estirabots, rebequeries i sentències cavernícoles deixant de banda opinions, reflexions, consideracions d'un gran contingut humà i d'una perfecció formal digne d'ésser estudiosa...». El debat segueix a *Punt Diari* de Girona. J. M. Espinàs hi escriu: «Pla ha escrit, insultat i dit coses amb les quals jo no hi estic gens d'acord» (7-IX-79) I Capmany diu que es pretén no un homenatge a l'escriptor sinó a una determinada política catalana. La premsa de Madrid també hi fica cullerada: *El País* i *Cambio 16* presenten l'escriptor com un incomprès i un marginat enmig dels propis catalans.

Aquest mateix any 79 apareix «Notes del capvesprol» pel qual obtindrà de nou el «Premi de la Crítica» i, a més a més, el «Ciutat de Barcelona». Joan Triadú, en ressenyar el llibre a *l'Avui* el qualifica d'un 98 català una mica retardat i es lamenta, donat que és el primer llibre rera la mort del dictador, de «no haver trobat una revisió crítica per sumària que fos (no dic pas «sumaríssima») del règim franquista». No ha estat l'únic. Ara bé, d'això s'ha de deduir ja una certa acceptació del «franquisme» en Pla? Pol Girbal, en el llibre de X. Amir (*Josep Pla: l'home, Mediterrània, 1981*), explica que a Franco «no el podia veure i deia que era un tallitrot»

(afegeix que, quan s'empipava amb ell, per insultar-lo de la pitjor manera que podia li deia: «Vostè és un fill de Franco»). Personalment vaig ser testimoni d'aquesta aversió des de dos vertents diferents. L'una en comentar que la televisió havia parlat d'ell quan va sofrir l'atac de cor. Em va dir que no s'ho hagués esperat mai i que allò era senyal que Franco ja rapapiejava; l'altra quan vaig comentar-li que el règim havia trepitjat la cultura catalana. Ep! En Franco fou pura conya. La gent ha fet diners amb ell, i de pressa, que és el que volia.

Som a l'any 80. Enrera queden les Segones Eleccions Legislatives (1-III-79), la investidura d'Adolfo Suárez (30-III-79), les Primeres Eleccions Municipals (3-IV-79) i els Referèndums per als Estatuts de Catalunya i Euskadi (25-X-79). Pocs dies abans de les eleccions al Parlament de Catalunya (20-III-80), que havia de guanyar Jordi Pujol, el dia 12 del mateix mes, malgrat els crits aixecats al cel per certs sectors, rep la Medalla d'Or de la Generalitat. Dos dies després comença el programa homenatge a la seva obra. El malaurat professor Antoni Comas fa una tria de textos que el diari «El Correo Catalán» publica en homenatge a l'escriptor. Surt a la col·lecció popular MOLC **Contraban i altres narracions** i la premsa anuncia que ha lliurat a l'editor una primera part de les seves memòries. L'abril, en rebre la Medalla d'Or de la Generalitat, el fillòleg Joan Corominas reivindica Pla en un discurs duríssim en defensa de l'escriptor de Llofriu i contra l'Institut d'Estudis Catalans. Entre altres coses va dir:

«Als vells se'ls permet sempre de donar consells. De la política ho ignoro tot. De Catalunya, no ignoro tant. Jo no voldria que aqueixa pàtria de tombes flamejants, fos la terra dels martiris oblidats, o la terra dels fidels decebuts. Heu glorificat dos màrtirs: Carrasco, i espero que no deixareu al Tarròs el medalló que hauria de ser a la Plaça de Catalunya, i que seguirem retent homenatge als altres màrtirs. Però ¿no val més encara demostrar-se'ls agraïment als homes quan encara són vius? Vàrem deixar que s'esvanissin sense l'apoteosi que mereixen les altíssimes figures de Josep Carner, de Ferran Soldevila, de Pere Corominas, d'Agustí Calvet. Es donaven excuses: els uns s'havien desterrat per no passar misèria, un altre havia fet certa coalició electoral, Gaziol havia dirigit tota la vida un diari en castellà. Podien fer altra cosa?»

Un altre, Josep Pla, que per cert encara és viu, també ha publicat molt en llengua castellana, i contenen que un cop va alçar el braç... Vam ser molts, senyors, els qui ens exiliàrem: jo no podia pas abandonar el meu pare hemiplègic; un altre s'escapava d'una sentència de mort dictada ja, o ja implícita; l'altre havia de salva-

guardar la llibertat d'acció per a la denúncia internacional del genocidi, o per a la futura repressió política. Als qui ens en vam anar ens era molt fàcil de restar immaculats: I sense taca hem tornat, valga'ns Déu! Però en nom de Déu, també, d'altres havien de quedar al peu dels altars, amatents a fer ressonar el nostre verb per la primera esclatxa que s'entreobís, a aferar el portaveu de l'esperit català, de la crítica catalanista de les malvestats del Feix a la nostra terra. Quedaven parant el coll! al peu de l'altar, què havien de fer: cridar la destrucció perquè els degollés? O mirar de sobreviure sense traïr?

No deixeu que Josep Pla se'n vagi sense tributar-li l'admiració de què és digne el seu vigorós estil, el seu poder de captivar l'atenció dels milions que pensen en català i que viuen catalanament. ¿Es la nostra literatura d'artistes només de la marqueteria poètica, o és una masclo manifestació d'idees xopa de sentit comú? Gràcies a Déu és això més que allò: no està casada de vida, amb delinqüescències a la manera occitana o gallega o preciosista francesa.

Senyors, ¿va haver-hi qui va conspirar perquè caigués el llamp, qui va acollar-se amb el Feix quan la democràcia catalana era mestressa? Aquests no haurien de tenir perdó de Catalunya. ¿Va haver-hi qui va augurar la mort de la literatura catalana moderna, qui va mirar d'ofegar-la en el menyspreu, proclamant als quatre vents en algun llibre que només els nostres escriptors medievals havien escrit res que valgués la pena? Aquests no haurien de tenir perdó de Catalunya. Tots en sabem que van fer, i que encara tenen entre nosaltres, en part, les regnes. Actitud temerària la d'una col·lectivitat que és tolerant amb aquests i que no perdona els seus grans homes que en el camí de salvar-se per a Catalunya potser hagueren de deixar-se esquitxar o ficar un peu en una gorga.

Dieu que creieu en mi, que doneu algun preu a la meua capacitat de judici? Tolereu, doncs, i escolteu el meu consell: no deixeu que el grandíssim creador Josep Pla desaparegui sense tributar a un dels dos o tres escriptors més grans que encara viuen, el deute que mai no li hem pagat. I perdoneu la ultracuidança de donar consell, a un home vell que no és més que un modest científic».

El maig, «Quaderns Crema» dedica un número monogràfic a l'escriptor intítulat **Pla i català**. Comencen a circular notícies de que l'escriptor està malalt. Sembla que el seu caràcter s'endolceix una mica. Una periodista li demana sobre la seva creença en el transcendent. Li respon:

Que potser vol que crequi en Suárez, senyoreta?

En el procés de la seva malaltia diu molts de cops que s'estima més don Maur Esteve, l'abat de Poblet, al seu costat, que cinquanta infermeres. Surten els volums 36 i 37 de la seva O.C. **Per passar l'estona i Escrits empordanesos**. Suárez guanya la moció de censura el 30 de maig del 80 i el vot de confiança el setembre.

Arribem al gener del 1981. El 21 de gener rep el Viàtic i la unció dels malalts. A finals de gener els metges aconseguixen que s'interni a la Clínica Santa Creu de Figueres. Allà el visita Jordi Pujol, president de la Generalitat. La premsa postilla que, acomiadat de l'escriptor, aquest comenta: **En va aprenent, el President...** A la Clínica, però, hi resisteix poc i passa el temps entre el Motel «Empordà», el seu mas i el Monestir de Poblet. Així viu el tristement cèlebre intent de pronunciament de Tejero el 23 de febrer de 1981. Però ja no en vol dir res. A mitjans d'abril és al seu mas. Quan li demanen com titularà el volum que està escrivint, diu, premonitòriament i profètica: «Per acabar». M'havia parlat dels clàssics, de Foscolo, de Leopardi, de Valéry. Tenia de capçalera, es veu, Sòfocles, Aristòfan, Shakespeare, Montaigne. Va rebre la Comunió el 21 d'abril. Els presents han parlat d'un Pla atent, callat, satisfet. Va demanar fumar una cigarreta per darrera vegada, de content que estava. Morirà el 23 d'abril, diada de Sant Jordi, com Cervantes. Rera la seva mort plouran necrològiques a dojo. El seu editor afirma: «Pla no va ser mai un feixista. No es pot trobar en tota la seva obra una sola ratlla a favor del feixisme o en contra de Catalunya». M. A. Capmany dirà que no creu «que s'hagi fet més injustícia a Pla que a altres». El corpus literari de Pla, difícil de classificar, té dos períodes ben delimitats: el primer, que s'acaba el 33-34 i el Pla que reprèn la seva vida literària en català, a partir del moment que la crisi del 51 obre una petita esclatxa a l'edició catalana. (De fet Pla ja havia publicat en català molt abans, com hem dit).

Per a Perucho, amb ell «desapareix el màxim autor de tota la literatura catalana». Per a Tàpies no havia poseït «l'equilibri que un escriptor i un home necessita per a ser universal». Per a Terenci Moix «era un autèntic gegant de la literatura». Triadú, tot declarant que en aquests darrers anys Pla havia tingut alguns mals defensors en el sentit que no eren desinteressats, considera «que el Pla d'**El Quadern gris** i de **Coses vistes** és el més interessant. Allò menys interessant d'ell és l'actitud moral i, de vegades, la sintaxi», declara. Espriu es reconeix profund admirador de la seva obra. Teresa Pàmies declara que és l'únic escriptor no amnistià i que la seva visió conservadora de les coses, d'acord amb la classe social d'on ve, no el fa ser un escriptor reaccionari. I així, la tira. Joan Fuster espera

que la crítica jove el reivindicui. Jo mateix vaig escriure «Què va fer malament Josep Pla? Amb silenci i respecte» (El Correo Catalán, 2-V-81).

«Ai posteri l'ardua sentença», certament, que deia ell. Una sentència que ara pot començar a fer-se diàfana perquè l'escriptor ja arribà a

l'hora en que el cor es para amb una perfecta normalitat,

com ell mateix va escriure. **La limitació de la intel·ligència humana és indescriptible** havia dit a Soler Serrano en una ocasió en què havia pogut dir coses com aquesta:

Catalunya és un exemple de democràcia infinitament superior a Anglaterra, França, Alemanya o Itàlia.

Es un home difícil. Sempre ho ha estat», em va dir una seva masovera, abans de trobar-lo aquella tarda amb un pot de sopa de farigola als dits, fent xarrups de whisky barrejat amb ves a saber quins xarel·lós i fumant «caldo» amb pipades curtes... «Pla és excellent —em va dir una vegada Calders—. Però té moltíssimes pàgines que ell i la literatura catalana es podien haver estalviat». Potser sí. Permanyer també havia lamentat que no es dediqués més a corregir

alguns volums de la seva obra «que prou falta que els fa, en comptes de perpetrar perfectes imbecilitats sobre Portugal o la Grècia dels coronels...» (**La Vanguardia**, 8-IX-79). Un home difícil. Potser encara ho continuarà essent, de difícil. Ja té dit Fuster que una selecció de pàgines antiburgeses escrites per en Pla faria les delícies de l'anarquista o del socialista. Hauran de sortir moltes pàgines pòstumes, moltes coneixences amagades, moltes correspondències inèdites. Ell, però, ens ha avisat abans:

Oblideu-me, si us plau. / Sóc individualista - liberal. / Doneu-me per mort. / No m'emprenyeu. / Es l'única dignitat a què aspiro.

LLUIS BUSQUETS I GRABULOSA

1897

el jove improvisat

La improvisada recerca d'una professió

- Estudis a Girona i a Barcelona.
- Periodista a «Las Noticias» i a «La Publicidad» (1918).
- Viatges constants: **Coses vistes** (1925), **Rússia** (1925).
- Diputat per la Mancomunitat (1921).
- Col·labora a «L'Opinió» (1920-30).
- **Francesc Cambó** (1928-30).
- Proper a la ideologia de la Lliga, passa al diari «La Veu de Catalunya» (1931).
- **Madrid, l'adveniment de la República** (1933).

La desorientada recerca del profit

1936

la circumstància desorientadora

1936
GUERRA CIVIL
1939

Amenaçat, fug de Catalunya i del sector republicà.

Redós a Itàlia i a França. Relació amb els SIFNE.

Reapareix al sector franquista de Sant Sebastià (1938).

Entra a Barcelona rera els vencedors, pensant d'ocupar un càrrec a LA VANGUARDIA, cosa que el franquisme li negarà sempre. El 10-11-39 hi publica l'article **Retorno sentimental de un catalán a Gerona**, on es posa a la banda dels vencedors.

1940

el pagès reflexiu i sarcàstic

- Historia de la Segunda República Española (1940-1941).

La reclusió reflexiva

- Passa al setmanari DESTINO on durant molts anys escriurà la secció **Calendario sin fechas**.
- **Santiago Rusiñol i el seu temps** (1943).
- **El carrer estret** (1952) guanya el «Joanot Martorell, 51».
- **Contraban** (1954).
- Premiat amb la «Lletra d'Or» per **Barcelona** (1956).
- Inicia la publicació de les **obres completes** a l'ed. Selecta (en sortiran 26 volums). El 1958 hi inicia les famoses sèries d'**Homenots**.

1966

l'home controvertit

La contradictòria conservadora conversió

- El 1966, amb **El quadern gris** (premi de la crítica «Serra d'Or») reinicia a l'ed. Destino la reedició de la seva Obra Completa.
- El 68 s'institueix el Premi «Josep Pla». Baca i Garriga fan un film sobre l'escriptor.
- El 69 s'atorga per primera vegada el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i uns sectors del país, enfrontats a uns altres, el demanen per a Pla. La polèmica arriba al seu sostre els anys 72-74.
- Se li concedeix el premi Crítica «Serra d'Or» el 73 (**El que hem menjat**) i el 77 (**Articles sense cua**).

1979

l'escriptor reconegut

El debatut reconeixement

- El 79, arrel d'un pretès homenatge a la seva obra, es torna a encendre la polèmica tot i haver-se-li concedit de nou el Premi Crítica «Serra d'Or», per **Notes del capvesprol**.
- Tarradellas li imposa la Medalla d'Or de la Generalitat (1979) i J. Corominas fa una crida en favor de l'escriptor.
- **Contraban i altres narracions** es publica a la col. «Millors Obres de la Literatura Catalana».
- «Quaderns Crema» publica **Pla i Català**, un número dedicat a l'escriptor.
- Surt el darrer volum en vida de l'escriptor de la seva O.C., el 38, intitulat **Escrits empordanesos**.

1981

- Mor a Palafrugell després de rebre els Sants Sagraments, deixant molts volums pòstums a l'editor, el dia de Sant Jordi de 1981.

